

Att få redskap för hållbar dialog

Taos Institute, ett löst sammanhållet nätverk av tänkare kring social konstruktionism, och Houston Galveston Institute, det familjeterapiinstitut som formades av Harry Goolishian, Harlene Anderson och deras medarbetare, bjöd i april 2003 in till en konferens i ett strandhotell söder om Houston, Texas. "Transforming Dialogues, Changing Practices" avsåg att knyta ihop teori och praktik i social konstruktionism och var också 25-årsjubileum för Houston Galveston Institute och 10-årsjubileum för Taos Institute. Själva titeln sa mig just ingenting, men erfarenheter från tidigare samlingar som både innehållit intressanta bidrag och gott om utrymme för reflektion fick mig att ta mig iväg trots både Irak-krig och SARS-varningar. Andra var kanske mer tveksamma, för när jag kom dit befanns jag vara ensam europé.

Det var ett hundratal deltagare på konferensen som handlade om dialogmöjligheter i socialt arbete, psykoterapi och även stora organisationer. Hela konferensen gick jag omkring med en vag förvirring. Något här är mycket intressant men vad? Jag kan varken känna det tydligt eller tänka hur jag vill lyssna och rikta uppmärksamheten. Introduktionsmaterialet innehöll en meditation, skriven av Sallyann Roth. Hon är en av ledarna för "The Public Conversation Project", en arbetsgrupp som tar uppdrag där de långsiktigt arbetar tillsammans med grupper och organisationer som är i konflikt med varandra om viktiga samhällsfrågor.

Meditationen var ett särtryck ur boken *Relational Responsibility: Resources for Sustainable Dialogue* (Sheila McNamee & Kenneth J. Gergen, eds. 1999). Jag hade tidigare läst texten i boken, tyckt om den och lagt den åt sidan. Nu, efteråt, när jag tar fram särtrycket, ser jag att den speglar det som jag anade, men under konferensen inte kunde ge form åt. Det viktiga gick inte att fånga in i etablerade ordvändningar, tryggt parkerade på min egen teorigata. Föredrag och seminarier beskrev tillämpningar av ett tänkande som dragit konsekvenser av att vi som människor är helt beroende av varandra för att komma vidare i våra liv och våra verksamheter. De där dagarna inredde ett slags relationellt rum. Meditationstexten gjorde det rummet tydligare. När jag skulle försöka skriva ner mina intryck blev det naturligt att översätta "The Uncertain Path to Dialogue" till svenska och använda några citat som reflektioner.

Den osäkra vägen till dialog En meditation av Sallyann Roth

Jag bjuder in dig till att gå med mig i en meditation. Frågorna som kommer är inte frågor om information; de är inbjudningar till att få den förnimmelse av mänsklig samhörighet och delat ansvar som kommer när vi tillåter oss att undra, att inte förstå, att delta i att åter personifiera det generaliserade och objektifierade, att ge utrymme för den kommande, nu-i-vardande världen, den värld som vi tillsammans skapar.

Samtalet fortsätter

Harlene Anderson beskrev i sitt inledningsanförande sitt och Houston Galveston institutets tänkande genom åren, från Multiple Impact Therapy till hermeneutik och icke-vetande position (Anderson, H. 2000, 2001). Hon såg grundvalen för arbetet inte som psykologisk eller terapeutisk teori, snarare "ideologi", och numera mest som en filosofi. En grundtanke är "As a therapist you are entering into a particular conversation that is changing long after the therapy is ended." Man tar

konsekvenserna av att terapeuten går in i ett redan existerande samtal och lämnar ett samtal som fortsätter. Terapin blir ett språkmöte där man lär känna varandras språk och förhandlar om vad som ska ingå i samtalet och hur man vill samtala om det som är angeläget för klienten. Utmaningen för terapeuten, och i utbildningen av terapeuter, är att stanna kvar i osäkerheten och samtidigt vara aktiv i att försöka förstå.

Vad innebär den hållningen i praktiken? Före konferensen hade jag tittat in på institutet i Houston för att träffa vänner från mina tidigare besök där, och sett att de hade mycket nya verksamheter i gång. Jag bläddrade i en broschyr för frånskilda föräldrar som inbjöd till en rad kostnadsfria engångsseminarier med rubriker som, "Changing scenes: Spotlight on self care and coping", "Re-acting: Working with anger and stress", "Children center stage", "Money talk", "Daily and holiday rituals". Den som ville delta tecknade sig för det ämne man var intresserad av och ett av de datum som gällde för just det ämnet. Sue Levin, institutets direktor, berättade att seminarierna innehöll många praktiska övningar för att hjälpa deltagarna att komma in i samtal med varandra.

Trots att jag hade ett stilla svenskt tvivel om att det här skulle kunna fungera på min hemmaplan fick jag respekt för att institutets inriktning – människor kommer med kunskaper om sin situation som är värda att ta vara på – även kom fram i programutbudet. I stället för att terapeuterna räknar ut vad alla behöver höra räknar man faktiskt med att även människor i vårdnadstvist är kompetenta att söka den kunskap de behöver. Jag låter meditationen spegla känslan vid konflikt och uteblivna möten.

Ibland känner jag inget hopp om att någonsin bli hörd, förstådd eller riktigt lyssnad på, av en speciell person, i ett speciellt samtal eller kring en speciell fråga. Och, ibland blir jag bara trött på att försöka göra mig själv förstådd. Jag vill inte försöka förklara mig igen, eller, jag känner mig avog eller kanske ond. Ibland vill jag bara köra över det som andra säger.

I sådana stunder,

Hur kan jag undvika att bli behärskad av smärta, hopplöshet, ilska eller förakt?

Hur kan jag undvika att bli behärskad av tanken att den andra personen eller gruppen egentligen är problemet?

Hur kan jag avhålla mig själv från att bara ge upp?

Men också, å andra sidan,

Vad gör jag som hämmar andra?

Vad gör jag som lämnar andra med en känsla av att vara betydelselösa, modfällda, tystade, utestängda, ovilliga att öppna sig när de är tillsammans med mig?

Det som är min lampa kan vara ditt mörker

David Paré, biträdande professor i socialt arbete vid universitetet i Ottawa, Kanada, talade under rubriken "Handle with care, discourse and differences" och citerade Salman Rushdie: "Every story is a form of censorship".

Berättelser tar upp plats. Vi kanske bidrar till dialog, men ofta är den inte demokratisk. Vi kan inte kirurgiskt avlägsna våra kulturellt nedärvda diskurser. Diskurser är kulturella artefakter, de är språk som vi betraktar världen genom. Eftersom vi har diskurser behöver vi inte uppfinna hjulet igen. En diskurs ger oss något att reagera på, acceptera eller förkasta. "My light bulb might be your plunge into darkness." Hur lever vi med diskurser som är i konflikt med varandra?

Att engagerat omfatta idéer om mångfald av verkligheter ger ett större risktagande än vi kanske i förstone tänker oss. David Paré berättar om en av sina studenter, en Maorikvinna, som var intresserad av kursen och engagerat tog del i social konstruktionism, i att tänka i mångfaldiga och sinsemellan motstridiga verkligheter. Många av idéerna var meningsfulla för henne. Men hon blev mer och mer bekymrad och berättade att hon förlorade sitt andliga sammanhang. Hon upplevde en förlust av magi, röster som tystades. Jag visste att jag ibland haft liknande erfarenheter, att bli lockad av öppenhet och rörlighet, och inte notera vad som händer

med mina inre, och yttre, inte förhandlingsbara verkligheter; kvällsdimmans förtrollning, ögonblick större än livet, hänförelse, namnlös förtvivlan?

Att öppna för idéer om många parallella och motstridiga verkligheter kan, paradoxalt kanske, utarma min egen verklighet och förneka spontana tänkesätt, sociala band till människor som inte känner sig hemma med ett sådant förhållningssätt. Oavsett vilken tankeriktning vi försöker att införliva kan vi uppleva att röster inom oss själva tystnar, röster som varit viktiga, som är viktiga, en tystnad som kanske ger saknad och förvirring. Jag tänkte på allvaret i föredragets rubrik, det gäller att handskas varsamt med diskurser och olikheter. Vilka diskurser tar jag själv omedvetet del i? Vad gör det med människor i min närhet?

Vad gör jag som ger tecken åt andra att försöka övertyga mig om att de har rätt och jag fel, att tvinga på mig sina övertygelser, att inte tala direkt till mig, eller att ignorera min närvaro, eller till och med min existens?

To be the change we want to see

"Appreciative approaches to social change" var ämnet för Mary Gergens seminarium. I boken *The appreciative organization* beskriver hon, tillsammans med fem andra författare, grunderna för det tänkandet:

"In this world of rapid and complex change, the old hierarchically organized, military model of organizing is no longer is effective. Rather the process of appreciative organizing is optimally suited for the emerging conditions. Simply put, appreciative organizing is based on the assumption that the continuous creation and sharing of meaning is crucial to the full engagement of individuals and thus to the efficacy of any organization".

Mary Gergen betonade att Appreciative Inquiry, uppskattande utforskning, inte är en metod steg för steg utan ett sätt att konstruera verkligheten. Man prioriterar en diskurs som söker efter styrka och resurser. Hon talade om "den poetiska principen" – att medvetet använda ord som ger rörelse.

En AI-utforskning börjar med att sammanföra viktiga personer för att understödja en uppgift som ska vara bra för alla berörda. Helhetstänkandet är centralt.

Processen har ofta fyra steg:

Discovery stage – där man berättar om organisationen eller gruppen. Svårigheter bakåt i tiden kan talas om som att "Det fanns något där som vi sätter värde på" eller "en gång i tiden klarade vi att ..."

Dream stage – där man knyter berättelserna till mer allmänna idéer. Här kan fantasin flöda och uppslag komma fram utan att man behöver ta ställning till dem.

Design stage – där man tecknar den framtid man vill ha. Berättelserna blir råmaterial som man bygger framtid med. Framtidssökandet ska vara relevant till det man tidigare berättat.

Destiny/delivery stage – där man faktiskt genomför vad man kommit överens om. Det gäller att deltagarna själva bli den förändring de vill ska hända.

I gruppen talade vi en del om hur den positiva inriktningen kan krocka med människors behov att få tala om svåra upplevelser. Mary Gergen menade att man kunde behöva mötas i en liten grupp, eller en och en, för att höra den smärtsamma berättelsen till punkt. Hon berättade också om ett projekt där krigsveteraner hade suttit i grupp och fått frågan: "Vad lärde du dig av den erfarenheten." Det de hade berättat för varandra hade fungerat som en bearbetning för att kunna lägga krigsupplevelserna bakom sig.

När man för sitt liv inte kan säga vad man tänker

Så var det dags att gå till den workshop som Sallyann Roth skulle ha, med den närgångna titeln "Being Constructively Transparent When You Can't Imagine Saying What You're Thinking and Feeling". Hon bad deltagarna tyst inom sig välja en av de frågor som vi ville att konferensen skulle belysa. Hon talade om att ha en fråga som följeslagare: "*being in relationship with a question*". Därefter bad hon oss reflektera över hur det påverkade oss att:

Tänka på, forma och skriva ner frågan

Uttala sin egen fråga högt

Höra de andras frågor

Hon berättade om hur man i "Public Conversation Project" strävar efter att deltagarna i en samtalsgrupp ska komma i kontakt med övergripande frågor, frågor som är bortom att vinna och förlora. De kommer in med en frågeställning, men kan komma ut med andra frågor. De låter också deltagare arbeta med frågor som de själva vill få från andra, och frågor som de själva vill ställa till andra. "Hearing other people's question creates a community of questions".

Tankarna på att skapa frågor på det sättet ledde till nästa reflektion i meditationen:

När jag träffar människor som ifrågasätter mina åsikter, eller mina övertygelser eller mina värderingar,

Vad gör det möjligt för mig att lyssna till dem?

Vad gör det möjligt för mig att inbjuda dem att berätta mer för mig om vad de tänker och känner?

Vad gör det möjligt för mig att fråga dem hur de kom fram till att tänka och känna som de gör?

När jag känner mig ifrågasatt, eller till och med hotad av andra,

Vad gör det möjligt att undra över, att intressera mig för, eller fråga om, hur de kom fram till att tro det som de tror eller att "veta" vad de vet när det är så olikt det som jag tror och som jag "vet"?

Att blanda mikro- och makroperspektiv

Sally S:t George and Dan Wulff, är professorer och ledare för familjeterapiutbildningen vid School of Social Work vid University of Louisville, Kentucky. Ämnet var "Micro and Macro Social Practices". De vill lära ut samhällsriktad terapi. När jag ser mina anteckningar, ser jag mest enkla självklarheter, men, det konsekventa arbetssättet tillämpat på allt från skolkonsultationer till terapeututbildning och forskningsprogram gjorde starkt

intryck.

De inledde med bilden av att träffa klienter en och en är som att rädda människor ur en flod, fastän man egentligen skulle vilja gå längre uppför floden där de ramlar i och se om de alls behövde trilla i vattnet. Våra samhällsinstitutioner är inte lämpade för förebyggande arbete. Som socialarbetare är det lätt att bli "footsoldiers to status quo".

Utbildningens programförklaring är att allt i utbildningen ska stärka människors liv genom nyskapande tillämpningar av teorier kring familjesystem, kommunikation, social konstruktionism och social rättvisa. De redskapen vill de att deras studenter ska kunna tillämpa. Den forskning som bedrivs där publiceras i tidskriften The Qualitative Report.

De beskrev en utforskningsprocess i fem steg.

- 1) Vilka är grunddragen i situationen/svårigheten/dilemmat? I lyssnandet utgår de från idéer som: Klienter ska bli trodda. Första linjens folk är de som vet mest om vad som händer. Vi behöver påminna oss att det här är svårt, men inte omöjligt. Försök hålla kvar de "omöjliga" frågorna ett tag, ge inte upp för lätt.
- 2) vilken större grupp av frågeställningar skulle det presenterade problemet kunna vara en del av? Att mikro och makro alltid hör ihop ger en motvikt mot individualistiskt tänkande.
- 3) Vilka är inblandade? Den terapeutiska kulturens bidrag till individualiseringen av problem tog man upp som exempel. S:t Louis var en av de städer där man nyligen uppdagat sexuella övergrepp mot barn och ungdomar från katolska präster. I vilken utsträckning håller konfidentialiteten människor utanför, håller samhället utanför? De hundratals fall det gällde måste innebära att många terapeuter har mött de här människorna, men det ledde under många år inte till något avslöjande.
- 4) Byggt på punkt 2 ovan, vilken dominant diskurs kontrollerar tankar och handlingar hos var och en som nämnts i punkt 3, inklusive hjälpare. De idéer man söker efter är samtidigt både personliga och lokala. "Det är något som du och dina klienter

har gemensamt som inte är kategoriserat i vårt professionella språk” Sally och Dan tar bilden av ett lastnät som omsluter allt. Vad är det som fångar in oss?

Här tog man upp exempel från diskrimineringslagstiftningen. Visst var det bra att det fanns lagar, men när jakten på de skyldiga är i gång släpper intresset för den smygande diskriminering som vi alla gör oss skyldiga till.

5) Om man utgår från den här bilden, vilka aktioner kan vi föreställa oss.

Handlandet behöver vara samhällsinriktat, det behöver vara bra för oss alla. Det är lätt att komma in en process där vi gör vissa människor ondskefulla och gör andra till offer. Att hjälpa grupper att fungera är något som studenterna behöver arbeta med.

Bilden av lastnätet gav mig angelägna frågor. Vilka nät är jag och mina kollegor indragna i? Hur är det med korrektheten, att så noga se till att jag använder de professionella orden på rätt sätt? Hur är det med hjärtligheten, när jag i själva verket är djupt osäker på vem jag har framför mig, är det en vän, en konkurrent eller någon som kan bestämma över mig? När jag är indragen, hur styr jag i min tur dem jag möter i arbetet?

Åter ger meditationen redskap att gå vidare med för att göra det främmande mer välbekant och ifrågasätta det välbekanta:

Hur kan jag påminna mig själv att tala utifrån mig själv, från min egen erfarenhet och inte förskansa mig genom att tala som medlem av en grupp, som om jag företrädde andra?

Hur kan jag komma ihåg att lyssna helt, öppet, med genuint intresse, utan att döma och utan att argumentera mot någon annans ifrågasättande eller annorlunda idéer, känslor, övertygelser?

Hur kan jag förbli öppen för att höra nya saker även i andras välbekanta ord?

Och hur kan jag lyssna lika helt, lika öppet, och lika generöst och utan att döma, till mig själv?

Om jag på det här sättet håller mig öppen, och om den andra, den som är ”annorlunda”, gör samma sak,

Kunde vi då uppleva och prata om våra likheter och avstå från att definiera oss definitivt genom våra olikheter?

Kunde vi vägra att definiera varandra som ”annan”?

Och om jag på det här sättet håller mig öppen tillsammans med ”likasinnade”,

Kunde vi tala öppet om våra olikheter när vi tidigare har definierat oss med våra likheter?

Kunde vi backa från att se oss själva som ”vi” till skillnad från ”dem”?

A gunboat sailing in the harbor

Kenneth Gergen avslutade konferensen med att tala om *Relational being: An Experiment Theory, Expression and Action*. Hans eget experiment var att söka ett nytt sätt att skriva, ett relationellt skrivande. Han tog upp hur formerna för vårt skrivande, framför allt i den akademiska världen, är präglade av modernistiskt tänkande. Man ska vara objektiv, tydlig, bortse från personen, ha väl på fötterna. Det som du gör när du skriver antas öka kunskapen och eliminera alla felaktiga alternativ. Du ska kunna försvara dig så väl att du till sist blir ”en kanonbåt som seglar i hamnen” redo att skjuta ner attacker från alla håll.

Om vi i stället ser skrivande som en inbjudan till relation, måste formerna se annorlunda ut, det behöver vara ”mångrostat” för att inbjuda en mångfald relationer. Själva den narrativa formen är riskabel, en berättelse tar utrymme som utesluter många andra tänkbara berättelser. Han vill inte helt förlora narrativet, men inte ha en så stark story, hellre segment som har relationer till varandra.

Att lyssna hur Kenneth Gergen drar ut konsekvenserna av det socialkonstruktivistiska tänkande han själv i så hög grad har format, är alltid

fascinerande. Här fastnade jag för den koppling han gjorde mellan mänskliga relationer och mening: "Until there is a relationship there is no meaning." Han ansåg det vara omöjligt för en människa att uppleva sig själv som autentisk utan att få accepterande från andra människor.

I samma båt

Undertiteln till boken *Relational Responsibility: Resources for Sustainable Dialogue*, fångar det jag fick med mig från konferensen. "Transforming dialogues" bjöd inte på utveckling av nya terapimetoder eller teorier. I stället kan man se det som att de terapeutiska idéerna har plockats fram ur det konfidentiella samtalets gömmor och behandlingskonferensernas slutna rum och erbjuds som resurser i ett vidare sammanhang. Jag blev ganska förvirrad innan jag började skönja hur spännande det kunde se ut när dialogmöjligheterna tas på allvar och utvecklas i utbildning, organisationsutveckling och samhällskonflikter.

En trädgårdsmästare i bekantskapskretsen tar ibland sin mamma till hjälp i växthuset. Innan hon börjar plantera om blommorna röjer hon ett ordenligt utrymme och säger på sin glada finlandssvenska: "Man måste skapa plats". De redskap för dialog jag fått höra talas om, det relationella rum jag så småningom kunde skönja, leder tillbaka till lusten och längtan att skapa

plats för viktiga mänskliga möten. Och Dan Wulffs kommentar till bilden av lastnätet som vi alla är fångna i tar jag med mig: "It is easier to have compassion when you sense that you are in the same boat".

Och jag går in i meditationens avslutning:

Hur kan vi skapa en plats där vi erfar vår samhörighet med varandra just genom våra olikheter? En plats där ingendera av oss ger upp viktiga övertygelser, värderingar och engagemang utan där åtskillnadens spänning – och att vi möts tvärs över den åtskillnaden – skapar en ny upplevelse av dig, mig och av oss med varandra?

Vad behöver var och en av oss för att nå visionen, viljan, styrkan, och helt enkelt envisheten för att gå den här vägen?

Hur ska vi finna mod att göra den här resan?

av Kerstin Hopstadius

Kerstin är leg. psyklog och leg. psykoterapeut och förutom handledning och egen mottagning arbetar hon med översättning på Marelds bokförlag.

Föreläsare till psykoterapimässan

Den 13-15 maj 2004 är det åter dags för Psykoterapimässan i Stockholm. Kunskap behöver spridas om det familjeterapeutiska fältet, varför föreläsare efterlyses. Håller du på med något intressant inom vårt område, tveka inte utan kom och berätta om det! Fritt inträde gäller på mässan om du kommer och föreläser. Anmäl dig snarast via nedanstående mail eller telefon.

Ulla Michel, styrelseledamot SFF

mail: ulla.michel@karlstad.se

telefon: 054 - 29 65 51